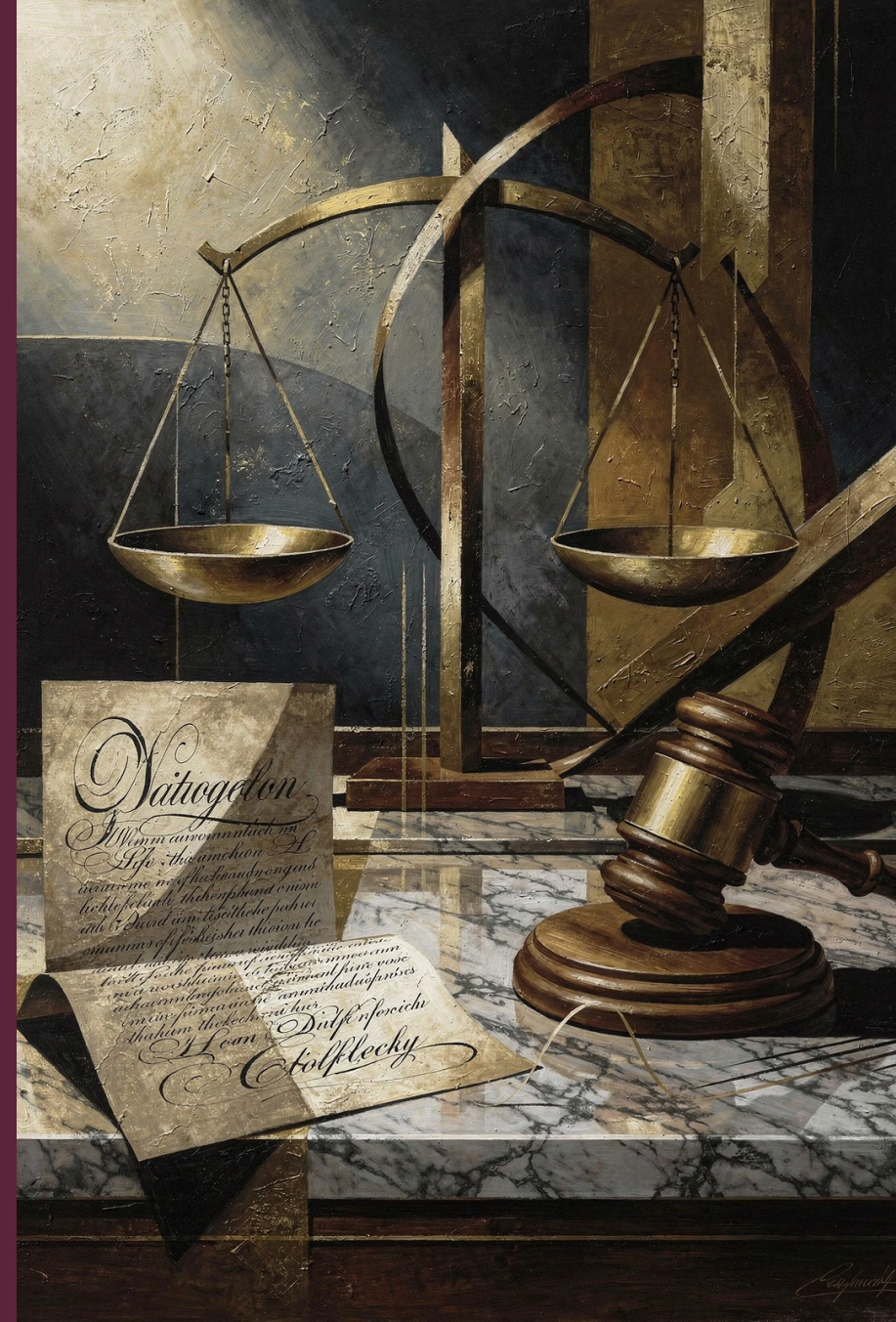

Відтермінована неконституційність і кримінальний процес

Проблематика застосування судами
неконституційної норми

ОЛЕКСАНДР ВОДЯННИКОВ, СУДДЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

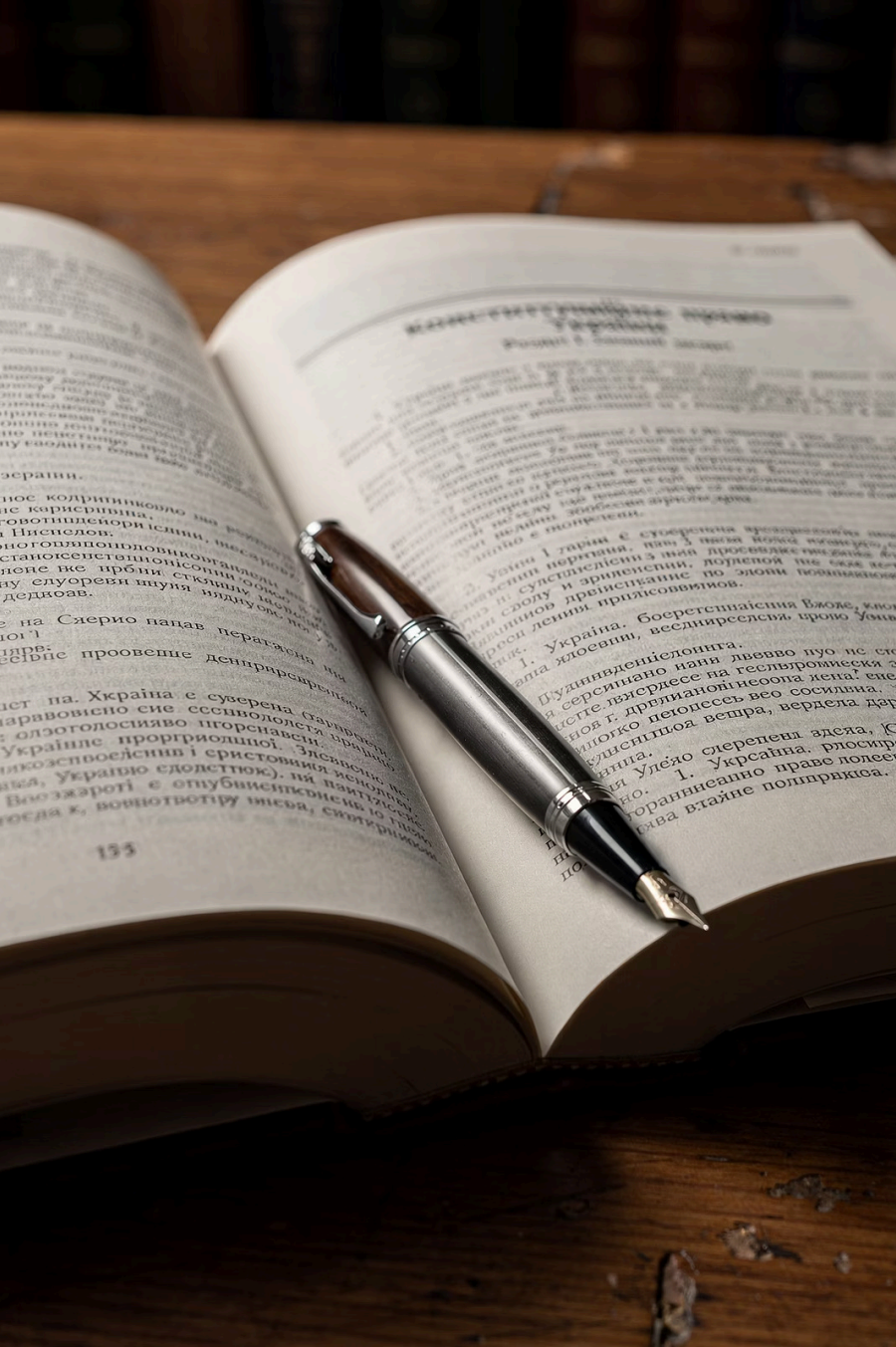
«Суддя зобов'язаний застосовувати закон. Але що робити, коли Конституційний Суд встановив, що цей закон суперечить Конституції — і водночас відтермінував втрату ним чинності?»

Парадокс відтермінування

Відтермінована неконституційність **не означає збереження норми в повному обсязі**. Вона породжує особливий правовий режим — **конституційно деградовану чинність**

Зобов'язання судів

У межах цього особливого режиму суди **мають і зобов'язані** застосовувати активні інструменти конституційно-конформного тлумачення.

РОЗДІЛ I

Відтермінована неконституційність: поняття і підстави

- ① Частина друга статті 152 Конституції України: «Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення»

Ця норма є конституційним фундаментом темпорального регулювання наслідків неконституційності. Вона одночасно встановлює загальне правило, допускає виняток і закріплює абсолютну межу, яку не може подолати жодне рішення Суду.

Темпоральна архітектура статті 152

1

Базове правило *ex tunc*

Втрата чинності закону відбувається «з дня ухвалення рішення» — загальний стандарт темпоральних наслідків неконституційності.

2

Дискреційний виняток

«Якщо інше не встановлено самим рішенням» — конституційне уповноваження КСУ відступати від базового правила і встановлювати інший темпоральний режим.

3

Абсолютна межа

«Але не раніше дня його ухвалення» — непохитна темпоральна межа, що не може бути подолана жодним рішенням Суду.

- ❏ КСУ формулює умови перехідного застосування неконституційної норми — ці умови містяться, як правило, у **мотивувальній частині** рішення та є обов'язковими для врахування судами.

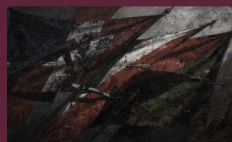
Класифікація мотивів відтермінування

1. Час для законодавчого врегулювання

Найпоширеніша підстава. Суд констатує, що негайна втрата чинності породить **регуляторну прогалину**.

Приклади: № 9-р(II)/2022; № 10-р(II)/2023; № 1-р(II)/2024; № 6-р(II)/2024; № 11-р(II)/2024; № 2-р(II)/2025

2. Военний стан і публічний інтерес

Прив'язка втрати чинності до **припинення/скасування воєнного стану** замість фіксованого строку — зберігає юридичну визначеність моменту припинення.

Приклади: № 2-р(II)/2022; № 7-р(II)/2022; № 3-р/2022 ВП; № 4-р(II)/2024

3. Запобігання імунітету чи прогалині захисту

У справах про адміністративну й кримінальну відповідальність — відкладення з метою **недопущення фактичної безкарності**.

Приклади: № 8-р(II)/2022; № 4-р(II)/2022; № 5-р(II)/2023; № 9-р(II)/2023

4. Балансування прав і публічних інтересів

Рідкісна підстава — **баланс між правами особи та суспільною безпекою**, особливо в умовах воєнного стану.

Єдиний відомий приклад: № 11-р(II)/2023 (короткочасні виїзди довічно ув'язнених)

Класифікація за адресатом: 3 місяці vs 6/9 місяців

Шаблонна формула «надання Верховній Раді строку для внесення змін» зустрічається в обох групах, проте **функціонально ці строки виконують різну функцію.**

3-місячні строки »» Суди

Концентруються на нормах, що **безпосередньо обмежують конституційні права** у поточних кримінальних і кримінально-виконавчих провадженнях.

- № 3-р(II)/2022 — презумпція невинуватості, ст. 284 КПК
- № 11-р(II)/2023 — короткочасні виїзди довічників, ст. 111 КВК
- № 8-р(II)/2024 — ст. 615 ч. 6 КПК (тримання під вартою)
- № 3-р(II)/2026 — ст. 615 ч. 5 КПК

6- та 9-місячні строки »» Законодавець

Тяжіють до процесуальних та організаційно-правових інститутів, де неконституційність вимагає **нового регуляторного дизайну**. Строк функціонально відповідає умовній тривалості законодавчого процесу.

- № 9-р(II)/2022 — реєстрація прав
- № 10-р(II)/2023 — малозначні спори
- № 1-р(II)/2024 — ГПК, ЄСПЛ
- № 6-р(II)/2024 — судовий збір
- № 11-р(II)/2024 — прокуратура
- № 2-р(II)/2025 — цивільна касація

Нормативний інструментарій суду

1 Заборона відмови від застосування

Суд системи судоустрою **не може відмовитися від застосування норми**, втрата чинності якої відтермінована КСУ. Рішення КСУ про відтермінування — це *Roma dixit, causa finita*: суд зобов'язаний виконати темпоральний припис.

2 Заборона неконституційного застосування

Суд **не може застосовувати таку норму у спосіб, що веде до неконституційних наслідків**, всупереч юридичним позиціям КСУ. Деградована чинність — не карт-бланш для необмеженого розсуду.

3 Обов'язок конституційно-конформного тлумачення

З усіх можливих тлумачень норми суд **обирає те, що найбільше відповідає юридичним позиціям КСУ**, вираженим у мотивувальній частині рішення про неконституційність.

Три ключові тези

Теза 1 — Онтологічна

Відтермінована неконституційність породжує **деградований правовий режим норми**, а не її повноцінну чинність/нечинність. Норма існує, але в конституційно обмеженому стані.

Теза 2 — Методологічна

Рішення КСУ є **обов'язковим джерелом тлумачення** у перехідний період. Мотивувальна частина — обов'язкова для врахування судами при кожному застосуванні норми.

Теза 3 — Інституційна

Кожне рішення суду загальної юрисдикції, прийняте в умовах відтермінованої неконституційності, є **елементом конституційного діалогу** між КСУ, судами і законодавцем.

Висновок: суд як тимчасовий конституційний опікун

Відтермінування — це не *carte blanche* для судів застосовувати чи не застосовувати неконституційну норму. Це **доручення судам бути тимчасовими конституційними опікунами норми**: застосовувати її так, щоб завдати мінімальної конституційної шкоди до моменту, коли законодавець виправить порушення.

Мінімізація шкоди

Застосовувати норму в найменш конституційно шкідливий спосіб

Дотримання позицій КСУ

Мотивувальна частина рішення — обов'язковий орієнтир тлумачення

Конституційний діалог

Рішення суду — голос у триступеновому діалозі КСУ — суди — законодавець

Дякую за увагу!

